

ANTROJO PASAULINIO KARO PATIRTYS EDUARDO MIEŽELAIČIO KŪRYBOJE: KONFLIKTAS TARP BOLŠEVIKINĖS IDEOLOGIJOS IR SKAITYTOJO LŪKESČIŲ

THE EXPERIENCES OF WORLD WAR II IN THE WORKS OF EDUARDAS MIEŽELAITIS: THE CONFLICT OF BOLSHEVIK IDEOLOGY AND THE READER'S EXPECTATIONS

Elena BALIUTYTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius

elenabaliut@gmail.com

Santrauka

Straipsnyje, remiantis archyvine medžiaga, aptariama Eduardo Mieželaičio kūrybos, sukurtos Antrojo pasaulinio karo metu Sovietų Sąjungoje, recepcija fronte, ryškinamas bolševikinės ideologijos ir skaitytojo lūkesčių konfliktas. Analizuojamas ir paties poeto vidinis konfliktas: tarp asmeninės, individualios patirties ir ideologizuotų reikalavimų kūrybai. Įtampą tarp eleginės būsenos ir privalomo kūrybos kovingumo liudija ne tik archyviniai dokumentai, bet ir nepriklausomoje Lietuvoje prieš mirtį parašyta memuarinė Mieželaičio knyga *Nereikalingas žmogus* (2003). Joje, prisimindamas karo korespondento sovietų armijos 16-ojoje Lietuviškoje divizijoje patirtį bei tuomet privalomą rašytojo-propagandisto poziciją, poetas kritiškai įvertino ir savo, kaip žurnalisto, darbą ir, pasak jo, ne širdimi, o tuo pačiu žurnalisto pieštuku kovoti raginusios poezijos dalį. Straipsnyje palyginama, kaip kito fronto realybės vaizdavimas Mieželaičio karo metų publikacijose, vėlesnėse *Raštų* redakcijoje ir nepriklausomoje Lietuvoje rašytuose prisiminimuose.

Esminiai žodžiai: *Eduardo Mieželaičio poezija, Antrasis pasaulinis karas, ideologija, skaitytojas, recepcija, memuarai.*

Summary

In this paper the author discusses the reception at the war front of that part of Eduardas Mieželaitis' work which he wrote during World War II in the Soviet Union, and highlights the conflict of Bolshevik ideology and the reader's expectations. The inner conflict between the poet's experience, on the one hand, and the ideological requirements put on his artistic work, on the other, are also examined. The tension between the elegiac condition and the mandatory combative nature of his poetry manifest themselves not only in archival sources, of which the author makes ample use, but also in Mieželaitis' autobiographical book *Nereikalingas žmogus* (*The Unnecessary Man*, 2003) which he wrote in independent Lithuania shortly before his death. Reminiscing about his experiences as a war correspondent in the 16th Lithuanian division of the Soviet army and about the then required standpoint of a propagandist writer, the poet took a critical look at his work as a journalist and, in his own words, at that part of his poetry which called to arms, yet the call was coming not from his heart, but from his, then a journalist's, pencil. The article analyzes how the depiction of frontline reality was changing from Mieželaitis' war reporting, to the later editions of his collected works and to his memoirs, written in independent Lithuania.

Key words: *poetry by Eduardas Mieželaitis, World War II, ideology, the reader, reception, memoirs.*

Šio straipsnio tikslas – remiantis archyviniais dokumentais parodyti Antrojo pasaulinio karo metu Sovietų Sąjungoje kurtos lietuvių poezijos konfliktinį santykį su skaitytoju bei to konflikto priežastis, iš kurių svarbiausia – sovietinių ideologų reikalavimai rašytojams. Punktyriškai taip pat užymima, kaip pokario metais ir vėliau kito oficialusis požiūris į karo metų kūrybą. Išsikeltam tikslui siekti pasirinkta pasakojimo forma, kuri šiuo atveju geriausiai leidžia parodyti vykusius ideologinės strategijos pokyčius vėlesniu sovietmečiu bei šių procesų refleksijas nepriklausomoje Lietuvoje. Tam tikra prasme (auto)refleksijų objektu yra tapusi ir straipsnio autorės sovietiniais metais publikuota studija, kurioje nagrinėjama karo metais Sovietų Sąjungoje sukurta lietuvių poezija.

Taigi iš pradžių turiu atsukti laikrodį ir sugrįžti į sovietinius laikus, kai rašiau studiją *Tarybinė lietuvių poezija Didžiojo Tėvynės karo metais*. Nepriklausomoje Lietuvoje nelabai norėjosi ją prisiminti, ir eilinį kartą rašydama CV jausdavau nepatogumą: minėti nesinorėtų, bet neminėti irgi buvo gėda. Vienoje sovietmečio tyrimams skirtoje konferencijoje apie šią savo studiją ir savijautą dėl jos užsiminiau menotyrininkei prof. Giedrei Jankevičiūtei. Jai tai pasirodė labai įdomu ir ji entuziastingai patarė imtis šios temos iš naujo. Kai po kiek laiko įsidrąšinusi atsiverčiau savo studiją supratau, kad taip blogai, kaip man atrodė, nėra. Knyga rašyta laikantis tuometinės oficialios įvykių versijos, todėl dabar, remiantis neskelbta archyvine medžiaga bei nepriklausomoje Lietuvoje publikuotais memuariniais tekstais, reikia grįžti prie jos objekto ir kalbėti ne tik apie anuomet ideologiškai gerokai iškreiptą, bet ir apie nutylėtą realybę.

Netiesa būtų sakyti, kad ta kitokia realybė rašant studiją (publikuota 1985 metais) buvo visai nežinoma, bet kalbėti apie ją tuomet dar neleista. Taip teigiu, prisimindama „Vagos“ leidykloje atsidūrusio savo studijos mašinraščio pirmuosius redakcinius komentarus: esą aš sugadinusi tokią svarbią temą, be reikalo karo metų kūryboje ryškinusi klasikinę nacionalinę, t.y. buržuazinę, nacionalistinę tradiciją ir pan. Ir tai buvo sakoma jau po darbo vadovo Jono Lankučio skaitymų ir aprobavimo. Prisimenu Lankučio šypsni, kai jis klausėsi mano perpasakojamų kaltinimų, ir jo trumpą reziümė: na, jie ten aiškiai persistengė.

Į Sovietų Sąjungą karo pradžioje pasitraukusių lietuvių rašytojų tuometinę kūrybą sąlygiškai galima padalinti į dvi dalis: viena iš jų sietina su tremties literatūros topais (rašytojas iš esmės atsidūrė egzilinėje situacijoje), kita – su propagandiniais ideologų diktuojamais uždaviniais. Pirmojo tipo kūriniuose dominavo psichologinė lyrinio subjekto išgyvenimų realybė (tėvynės, artimųjų ilgesys, meilė, vienatvė ir kt.), o antruojų atveju – raginimas mušti priešą, poetizuoti fronto realybę, stiprinti kareivių kovingumą. Vadovaujantis tiesioginio veiksmingumo reikalavimu, lyrinis

subjektas arba tiesiog kreipėsi į Lietuviškosios divizijos kareivį ragindamas jį kovoti, arba pats užėmė kovos dalyvio poziciją, tapdamas kolektyviniu sakytoju „mes“.

Poezijos instrumentinės paskirties nulemta meninė strategija mano studijoje metodologiniu požiūriu išskleista korektiškai: remiantis Romano Jakobsono, Michailo Bachtino, Michała Glowiańskiego darbais, literatūra traktuojama kaip komunikacija, t. y. kaip adresanto ir adresato dialogas. Būtent adresato specifika lėmusi supaprastintą meninės kalbos kodą: alegorinę vaizdinių pobūdį, ryškią konotaciją, apeliavimą į emocijas ir pan. Tačiau šiandien kyla klausimas: jei taip tikslingai buvo atsižvelgiama į adresato interesus (pvz., tautiškumas, Lietuvos istorijos motyvai kūriniuose, skirtuose Amerikos lietuvių spaudai, apeliavimas į valstiečio nuosavybės jausmą, materialinį suinteresuotumą, kai kreiptasi į okupuotos Lietuvos gyventojus, mūšių bei fronto realybės reportažinis dokumentavimas Lietuviškosios divizijos kareiviams), kodėl būtent ši „kovingąja“ vadinta karo metų kūrybos dalis adresato kaip tik buvo atmesta? Jokio kūrybinio dėžiaugsmo ji neteikė ir patiems rašytojams. Matyt, jokia meninė komunikacija yra negalima, jei ignoruojama pamatinė estetinė funkcija, jei skaitytojas junta, kad rašoma pagal ideologinių reikalavimų schemas.

Karo metais ir patys rašytojai abejojo, ar patetiškas, publicistinis tonas, kolektyvinis nuasmenintas stilius yra paveiki poetinė taktika siekiant jiems iškeltų propagandinių uždavinių. Antanas Venclova 1943 III 20 laiške Kostui Korsakui iš fronto rašė: „Reikia labai atvažiuoti į ligonines – duoti mūsų kariams kūrinių ir, man rodos, šiuo metu mažiau apie neapykantą ir kerštą, daugiau linksmų ir lyriškų dalykų. Reikia pasiimti su savimi net Maironį, Putiną, „Vainikus“, seniau išleistų mūsų kūrinių: apie Lietuvą, apie mūsų mielą gyvenimą“ (Venclova, 1943, 1). Sąlygiškai skirstant, antroji, eleginė, Lietuvos ilgesio poezijos kryptis, kurios genetinis archetipas – egzilinė kūrėjo situacija – buvo ir meniškesnė, ir patrauklesnė realiam skaitytojui. Bet valdžios akyse skaitytojas

buvo pirmiausia ideologinis modelis – fronte esantis kareivis negali turėti jokių kitų emocijų tik norą keršyti, kovoti, nugalėti. Apie baimę, skausmą, nuovargį ar nevirtį negali būti ir kalbos.

Natūralu, kad realusis skaitytojas buvo nepatenkintas tokia palengvintai „herojine“, su jo frontine patirtimi nieko bendro neturinčia kūryba. Štai vienas toks archyvinis dokumentas, rodantis karo metų skaitytojo ir poeto nesusikalbėjimą. 16-osios Lietuviškos divizijos kovotojas Pijus Petrukaitis, ir pats bandęs eiliuoti, 1944 IV 09 dienos laiške Korsakui¹ atsiuntė vadinamosios „herojinės“ poezijos parodiją, pasirašytą neįskaitomai, pridėdamas tokį savo komentarą: „Drg. Korsakui. Jums kaipo kritikui gal ir įdomu žinoti, kaip fronte vertinama drg. Mieželaičio ir Baltušio kūryba, todėl siunčiu jums šį eilėrašį.“

„Poetas ir rašytojas“ / Trumpa kritika /

Tenai kur Mieželaitis,
Su lyrika mergaitei,
Prieš mėnesėlį jauną
Verkšlenti nepaliauna,
Kur beržai ir pušaitės
Prie stulpų rišas saitais,
Nuo tvoros maži binis
Nuskrido gyvvardis,
Ant pečių gramatikos
Pasikorė tematika.
Kaip vabaliukas tvenkiny
Rėplioja naujas tvarinys.
Ir jis eina į vakarus
Ir tu eini į vakarus
Ir aš einu į vakarus
Jie – jos eina į vakarus.
Pas senį partizaną Daunį,

¹ Korsakas tuo metu buvo Lietuvos TSR tarybinių rašytojų biuro atsakingasis sekretorius ir Lietuvos rašytojų atstovas prie TSRS rašytojų sąjungos.

Su baltų dobiliukų sauja²,
Su čemodanais rankose,
Saulašarėm žy dint,
Plačiose golfo kelnėse,
Reiškia, vadinasi, ge – ge,
Sekmadienį pavakare,
Mes grįžtame,
Motuše ir tetuši,
Sutikite Baltuši. (Petrukaitis, 1944)

Tikėtina, kad parodija sukurta paties siuntėjo, Pijaus Petrukaičio. Šis tekstas rodo dar vieną konflikto tarp skaitytojo ir rašytojo aspektą – etinį. Jis kilo iš dviprasmiškos rašytojo padėties: poezijoje ideologiškai užėmęs kovos dalyvio poziciją, realybėje jis tebuvo tik tos kovos stebėtojas. Šį skirtumą ypač jautė divizijoje realiai kovoję pradedantys poetai. Antai ir Viktoras Valaitis, vėliau žuvęs fronte, eiliuotame tekste „Žodis rašytojams“ primena, kad „Karas / ne Sovinformbiuro pranešimas / ir ne reportažas, / rašytas / karinio korespondento, / kurį skaityt / jums lemta / prie rytmečio kavos“ (Valaitis, 1953, 28). Ir pats Mieželaitis, kaip vėliau rašys savo atsiminimuose, karo metu jautėsi traktuojamas kaip antraeilis asmuo, toks, kurį galima siųsti į frontą rinkti medžiagos reportажams be didelės rizikos: jaunas, dar nieko nenuveikęs, nedidelis bŭtų praradimas (Mieželaitis, 2003, 56).

Bet grįžkime prie parodijos, kurią buvau aptikusi dar anuo met, tačiau kurios tada teko atsisakyti. Tuomet maniau, kad parodijuojama ne koks nors konkretus Mieželaičio tekstas, o pernelyg lengvai ir dažnai kartojamas bendras motyvas; parodija atsiųsta 1944 metais, kai „žygiavimas į vakarus“ jau tapo realybe. Ir kaip nustebau, kai dabar peržiūrėdama Lietuvos literatūros ir meno archyve esančius Mieželaičio karo metų eilėraščių rankraščius,

² Aliuzija į 1943 m. Maskvoje išleistą Baltušio apsakymų rinkinį *Baltieji dobiliukai*, kuriame buvo išspausdinti apsakymai tokiais parodijoje minimais pavadinimais kaip „Partizanas Daura“, „Saulašarėms žy dint“, „Vieną sekmadienio pavakarę“.

aptikau poeto tekstą, kuris galėjo būti tiesiogine minėtos parodijos dingstimi. Tai eilėraštis „Kareivis“, pažymėtas 1943 metų data³.

Ir varpos gula į vakarus,
Ir žolės bėga į vakarus,
Ir medžiai svyra į vakarus,
Ir tu eini į vakarus.

Tu eik. Tave žemė palaimino.
Kaip paukščiai, tave lydi laimė.
Kareivis daug kentęs vėl atima,
Ką priešas iš mūsų paėmė...

Ir tankai rieda į vakarus,
Pabūklai rieda į vakarus,
Mašinos rieda į vakarus.
Ir tu eini į vakarus.

Eik! Eik! Tau bus platūs keliai visi,
Kareivi, palaimintas mūsų,
Dieną ir naktį, dieną ir naktį
Dieną ir naktį – kareivis.
Kareivis negali be mūsų.

[...] (Mieželaitis, 1943, 2–3)

Matyt, parodijos tekstas Mieželaičio nepasiekė, nes eilėraštį „Kareivis“, pervardinęs jį „Į vakarus“ ir kiek paredagavęs, įdėjo į pirmąjį *Raštų* tomą *Aleliumai* (1974). Teisybės dėlei reikia pridurti, kad Mieželaitis nebuvo svarbiausias tipinis „herojiškasis“ karo metų poetas. Veikiau atvirkščiai, Rašytojų biuro protokoluose užfiksuotas ne vienas kūrybos svarstymas, kur Mieželaičiui, kaip ir Salomėjai Nėriai, ne kartą buvo priekaištauta už jausmingumą,

³ Mieželaičio *Raštų* I t., p. 539 nurodoma pirmoji šio eilėraščio publikacija: *Literatūra ir menas*, 1944, nr. 1.

lyrizmą, ilgesio motyvus. Tuometinėje spaudoje lyriniai elegiški eilėraščiai buvo iš viso nepageidaujami⁴.

„Herojinė“ poezija buvo rašoma jaučiantis visai neherojiškai. Apie vieną tokią depresinę būseną rašoma 1942 X 12 dienos Mieželaičio laiške Feliksui Bieliauskui, tuometiniam 16-osios Lietuviškos divizijos politinio skyriaus viršininkui. Laiškas liko neišsiųstas, adresantas rašydamas persigalvojo. Bet, man rodos, svarbus faktas, kad neišsiųsto laiško Mieželaitis nesunaikino ir vėliau, apie 1972 metus, jį atidavė kartu su kitais savo rankraščiais į Lietuvos literatūros ir meno archyvą. Vadinasi, poetas norėjo, kad laiškas būtų perskaitytas.

[...] Antra vertus, nežinau, kodėl mane buvo apnikusi tokia nežemiška apatija, kad aš nežinojau stačiai kur dėtis. Nesinorėjo nei rašyti nieko, nei laiškus kam rašyti, nei pagaliau su žmonėmis susitikti. Apžėliau barzda, kaip beždžionė, net pačiam juokinga. [...] Štai tokioje nuotaikoje aš Tau ir rašau šį laiškėlį. Mielas Feliksai, juk išties sunku viską išpasakoti, kas žmoguje, ir viduje jo, dedasi. Ką čia – laiškas. Popieriaus gabalas ir viskas. Pagaliau, žmogus net ne „sudėtingas mechanizmas“, žmogus, tai žmogus iki visų smulkmenų velnio-niškai sudėtingas. Nežinau, kas yra, nežinau dėl ko, tik žinau, kad viduje, štai, manyje vyksta stiprūs sukrėtimai, stiprūs pergyvenimai. Viskas susimaišė – ir meilės, ir nusivylimo, ir neapykantos, ir įvairūs bendrieji jausmai. Ką aš padarysiu, kad aš taip lengvai negaliu suprasti gyvenimo. Vis dėlto pas mane daug romantiško, daug kažko velniško. Ech, žinai, nusibodo man tasai tūpčiojimas, tasai apkiautimas vienoje vietoje. Užeina kartais noras, kaip šitam Tolstojaus Oleninui (iš „Kazokų“) arba Lermontovo Pečiorinui stiprių pergyvenimų [...]. Žinai, suplėšiau dalį savo eilėraščių (kitą dalį nutariau dar vėliau) ir kitus dalykus. К чорты! Klaiku man, kokios. (Mieželaitis, 1942)

Čia laiškas nutrūksta ir kitokiu rašalu, bet Mieželaičio rašy-sena įstrižai parašyta: „Rašiau, prirašiau ir dabar nesiūsiu. Ne, reikia iš naujo rašyti, reikia kitaip. Kodėl aš privalau per daug atviras būti. Kam to reikia?“ (Ten pat).

⁴ Dar griežčiau jie buvo vertinami pirmaisiais pokario metais: Mieželaičio karo metų poezijos rinktinė *Tėviškės vėjas* LKP CK sekretoriaus Kazio Preikšo buvo visiškai sutriuškinta Visuotiniame rašytojų susirinkime 1946 m. spalio 1–2 d.

Karas išbloškė poetą iš mokyklinio romantiško literatūrinių vaizdinių pasaulio. Viename rankraštiniame eilėraštyje, kurio spausdintu pavidalu neaptikau, jis kalba apie tokius praradimus: [pirmoji bomba] „Širdy sugriovė Miloso Venerą, / suplėšė Fausto gelstančius lapus, / sudraskė Moną Lizą ir Rivierą, / Artiur Rembo kaip krištolas trapus / sudužo, o Apolinerą / ir Goją guldė į kapus. [...]” (Mieželaitis, 1941).

Bet reikėjo išgyventi, ir jaunas karo korespondentas mobilizavosi: rašė apie herojišką, rūsčią, atremti priešą pasirengusią Maskvą, apie pakilias kovas, bebaimius divizijos kovotojus fronte, apie tarybinių žmonių susitelkimą, aukštą sąmoningumą ir pan. Vėliau memuaruose, rašytuose 1997 metais prieš pat mirtį, kaip tikras egzistencialistas jis ilgokai samprotaus apie karo beprasmybę, nedarydamas aiškesnio skirtumo tarp rusų ir vokiečių: „Kai mūsų herojai įsiveržė į vokiečių žemę, jie darė tą patį, kaip ir vokiečiai rusų žemėje, o gal net ir daugiau. Štai ir viskas – paprasčiausios skerdynės“ (Mieželaitis, 2003, 71). Vietoj herojiško Maskvos vaizdo atsiminimuose rašoma apie autorių ištikusį šoką, po daugelio dienų sunkaus traukimosi iš Lietuvos Maskvoje radus visišką chaosą, suirutę, girtos minios, reikalavusios susidoroti su žydais ir komunistais, siautėjimą. Maskva jam pasirodė išprotėjusi.

Bet tiek dienų pasibasčius pasišlaisčius išprotėjusioje Maskvoje peršalau, susirgau, temperatūra pakilo iki tos, kuri buvo ore – iki 40° – ir komisaras kažkokiu būdu mane užbogino ant traukinio platformos, gabenančios į užfrontę kažkokį metalo laužą, aš užmerkiau akis ir numiriau. (Mieželaitis, 2003, 54)

Vis dėlto dabar mane labiau stebina ne naujai perrašytos frontinės patirties sukrečiančios detalės⁵. Memuaruose pasakojamas epizodas, kai vieno vadovybės šventimo metu Jonas Marcinkevičius priminė apie tas nusikalstamai neparuoštas kautynes, pasiūlydamas tostą už ten žuvusiųjų atminimą ir

⁵ Kad ir apie 1943 metų žiemą vykusias kautynes Oriolo srityje prie Aleksejevkos, kai dėl negabių vadų kaltės žuvo beveik pusė Lietuviškosios divizijos karių.

dėl to vos išvengė pulkininko Adolfo Urbšo kulkos (Mieželaitis, 2003, 73). Šiuos faktus su tomis ar kitomis detalėmis šiandien mes jau žinome. Įdomiau juos sugretinti su literatūrinėmis versijomis sovietmečiu išleistuose Mieželaičio *Raštuose*. Štai apie tas pačias nelemtas Aleksejevkos kautynes:

„Ne mūsų buvo, legenda!“ – prisimindavo Jonas Marcinkevičius 1942 metų žiemos kautynes. Mūsų divizijos vyrai plikomis rankomis, be tinkamo artilerijos paruošimo forsavo kalnuotoje vietovėje gelžbetoninius priešo įtvirtinimus. Priešas koncentruota minosvaidžių ir kulkosvaidžių ugnimi skynė mūsų karių gretas. Baltu žiemos sniegu pasipuošęs kalnas krauju paraudo – čia krito keli tūkstančiai mūsų vyrų. To raudono, to kruvino kalno papėdėje ir gimė poema [Jono Marcinkevičiaus] „Garbė“. (Mieželaitis, 1977, 514)

Dabar šiurpą kelia ne tiek pačių skerdyinių vaizdas, kiek toks pakiliai poetiškas jų traktavimas. Sovietmečiu realistinės karo patirtys tapo ideologų budriai prižiūrimu ir kuriamu mitu. Paradoksas: viena ideologiškiausių temų mažiausio nukrypimo atveju cenzorių akyse galėjo tapti ir viena pažeidžiamiausių. Ir patys rašytojai ilgainiui, rodos, be didesnio pasipriešinimo bendrino ir patetino karo motyvus. Apie savo karo metų reportažus *Nereikalingame žmoguje* Mieželaitis rašo:

Apie heroizmą prirašyti kalnai knygų, prie kurių glaudžiasi ir mano kuklūs fronto reportažai, kuriuos seniai pamiršau ir nebenoriu prisiminti. [...] Išlieka, kaip paprastai tik tos knygos, kuriose sukaupta daugiau teisybės, daugiau minties ir žmogiškosios kančios. (Mieželaitis, 2003, 64)

Šis teiginys galėtų būti vietoj straipsnio išvadų. Iš esmės jis atsako ir į pradžioje keltą klausimą: kodėl į skaitytoją nukreipta, teoriškai teisinga retorinė taktika buvo nepaveiki.

Dar keletas išvadų

Antrojo pasaulinio karo metais Sovietų Sąjungoje atsidūrę lietuvių rašytojai aplinkybių buvo priversti kurti pagal sovie-

tinių ideologų reikalavimus. Literatūra buvo traktuojama kaip propagandinis ginklas, jai buvo keliama pragmatinė užduotis: stiprinti karių kovingumą fronte, skatinti tautiečių pasipriešinimą vokiečių okupuotoje Lietuvoje. Bet taktika, kurią siūlė rašytojams ideologai, buvo klaidinga, nes ji buvo nukreipta ne į realų adresatą, o į ideologinį jo modelį. Rašytojai matė šį nesėkmę programuojantį prasilenkimą, bet vis tiek turėjo rašyti eiliuotą publicistiką. Mieželaitis, pasinaudodamas romantine metafora, vėliau karo metų kūrybą suskirstė į rašytą širdimi ir pieštuku.

Kita vertus, akivaizdu, kad adresatas buvo aktyvus, nevengęs kritiško dialogo su rašytojais. Tą liudija ir iš fronto Korsakui atsiųsta parodija, ir Rašytojų biuro posėdžių protokoluose ne kartą minimi kritiški skaitytojų laišakai. Karui pasibaigus, ideologai įtvirtino „pieštuku“ rašytos poezijos prioritetą, „širdimi rašytą“ lyriką nukreipdami istorijos šiukšlyną⁶.

Vėliau įsigalėjo ritualizuotas mitinis kalbėjimas apie karą ir jo patirtis, derinantis prie oficialių pergalės minėjimų atmosferos. Tai, kas karo metu atrodė kaip nusikaltimas, o atgavus atmintį nepriklausomoje Lietuvoje – kaip skerdynės (Aleksejevkos kautynės), „brandaus socializmo“ laikais leistuose *Raštuose* virto estetizuota, patetiška literatūra.

Literatūra

Mieželaitis E., 1941 – Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 27, ap. 1, b. 19.

Mieželaitis E., 1942 – Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 27, ap. 2, b. 12.

Mieželaitis E., 1943 – Lietuvos literatūros ir meno archyvas, F. 27, ap.1, b. 31.

Petrukaitis P., 1944 – LLTI BR, f. 1 – 1950.

Mieželaitis E., 1977, *Tekstai*. Vilnius: Vaga.

Mieželaitis E., 2003, *Nereikalingas žmogus: Akcentai*. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla.

Valaitis V., 1953, *Žygyje*. Vilnius: Vaga.

Venclova A., 1943 – LLTI BR, f.1 – 2008.

⁶ Mieželaičio *Tėviškės vėjo* ideologinis triuškinimas 1946 metais.